

עיונים לשבת פרשת שמני עפ"י הרמב"ם

מרכז מורשת הרמב"ם רח' התנאים 6 טבריה, משרדי המרכז רח' יוחנן בן זכאי 6 טבריה, טלפקס- 04-6790632

לשאלות, הערות והארות info@harambam.org.il

לעילוי נשמת אסתר בת רחמה

סימני הטהרה

הרב שאולי גרינפלד

בפרשתנו אנו לומדים אלו בעלי חיים הם טהורים ומותרים באכילה, ואלו בעלי חיים אסורים. וכך כתוב¹:

העובדה שה' ברא לבהמה פרסה שבועה, לא הופך אותה לטובה יותר על פני בהמה שאין לה פרסה או שפרסתה שלמה. אלא שהתורה נתנה לנו סימני היכר, כדי שנדע מה הם בעלי החיים המותרים לנו באכילה. אמנם, בשיחות הרב צבי יהודה⁴, אנו רואים לכאורה גישה שונה. רבינו בשיחתו הביא את הגמרא במסכת חולין⁵, שמלמדת אותנו 'שיעור בטבע':

"כל שיש לו קשקשת יש לו סנפיר, ויש שיש לו סנפיר ואין לו קשקשת".

ועתה יש להקשות: כיון שלמדנו ברמב"ם שהסימנים נועדו רק כדי לעזור לנו לזהות אלו בעלי חיים מותרים, הרי שהיה מספיק לומר שמותר לאכול דגים בעלי קשקשת, בשביל מה כתוב בתורה גם את סימן הסנפירים? שאלה זו התבררה על ידי הגמרא בעצמה:

"ולכתוב רחמנא קשקשת ולא לכתוב סנפיר? אמר רבי אבהו, וכן תנא דבי ר' ישמעאל: 'יגדיל תורה ויאדיר'⁶".

לכאורה פירוש תשובת הגמרא הוא, שהתורה לימדה את סימן הסנפיר, כדי להגדיל את התורה במילה נוספת. אך דבר זה בעצמו טעון הסבר: וכי דרכה של תורה להשתדל להוסיף מילים!?

לכן ביאר רבינו:

"אם סימני התורה היו סימנים חיצוניים, אז היה די בסימן אחד כדי לעזור לנו להכיר אם דג זה כשר או לא. אלא שכאן מכירים בגדלות ובאדירות של התורה: כשבורא עולם מוסר

"כל מפרסת פרסה ושוסעת שסע פרסות מעלת גרה בבהמה אותה תאכלו. אך את זה לא תאכלו ממעלי הגרה וממפריסי הפרסה את הגמל כי מעלה גרה הוא ופרסה אינו מפריס... ואת השפן... ואת הארנבת... ואת החזיר".

התורה מונה ארבעה בעלי חיים שיש להם סימן טהרה אחד: שלושת הראשונים מעלי גרה אך אינם בעלי פרסה שסועה, והאחרון להיפך: יש לו פרסה שסועה, אך אינו מעלה גרה. וביאר הרמב"ם בספר המצוות²:

"נאסרה עלינו שאר בהמה וחיה טמאה, וחויבנו על אכילתם מלקות בקל וחומר, שאנו אומרים: ומה חזיר וגמל שיש בהן סימן טהרה אחד – לוקין עליו, קל וחומר לשאר בהמה וחיה שאין בהן סימן טהרה כלל – שלוקים עליהן".

התורה חידשה לנו, שאפילו ארבעת בעלי החיים שיש לנו סימן טהרה אחד, אסורים באכילה ומתחייבים מלקות על אכילתם, וכל שכן בעלי החיים שאין להם אפילו סימן טהרה אחד.

מה עניינם של סימני הטהרה, האם הם סימן היכר שיעזור לנו לזהות אלו בעלי חיים טהורים ואלו לא, או שיש קשר בין הסימן לטהרה?

הרמב"ם במורה הנבוכים³ כתב:

"ודע כי הסימנים הללו, כלומר מעלה גרה ומפריס פרסה בבהמה, והסנפיר והקשקשת בדגים, אין מציאותן סיבת ההיתר ולא העדרן סיבת האיסור, אלא הם סימנים להכיר

4 בראשית עמ' 202 – 203.

5 ס"ו.

6 ישעיהו מ"ב, כ"א.

1 ויקרא י"א, ג – ז.

2 לא תעשה קע"ב. עמ' ר"נ במהדורת הגאון מהר"י קאפח.

3 ג, מ"ח. עמ' שצ"ב במהדורת הגאון מהר"י קאפח. ושם בהערה 14.

שבחיים על פי כללי המוסר והצדק, אלא שאינם רוצים להתאמץ ולחיות כך באמת. הפנימיות שלהם נשארת מושחתת, אך כלפי חוץ הם מציגים את עצמם כאנשים מוסריים, מה שאנו רואים למשל בבית הדין בהאג.

לאור דברים אלו, ניתן להבין שהעלאת הגרה מבטאת טהרה פנימית, שאיננה יוצאת אל הפועל בצורה נכונה. אנשים בעלי הכרה מחשבתית או דתית שיכולה להיות בעלת תכנים שיש בהם אמת מסוימת, אך המעשים שבהם את מבטאים את ההשקפות שלהם, הם מופרעים ומסוכנים. אולי נוכל לומר, שה'גמל' מדמה את העולם הערבי המוסלמי, שאמנם מאמין באל אחד ומקפיד על צניעות – סימן טהרה פנימי, אך מבטא את השקפתו ברצח ובחמס – היעדר סימן טהרה חיצוני.

התורה מלמדת אותנו, שהטהרה חייבת להיות גם חיצונית וגם פנימית: איננו יכולים להיות אנשים צבועים שמציגים את עצמם כשוחרי שלום וצדק, כאשר בפועל איננו אלא אוסף של מושחתים, אך גם איננו יכולים בשל האמת הפנימית שלנו, להתיר לנו התנהגות ברברית ומשולחת רסן. עלינו להיות אנשים טובים באמת, שמתנהגים בהתאם לעולם המוסרי הפנימי שלהם – להעלות על שולחנו רק את בעלי החיים שהם גם מעלי גרה וגם מפריסי פרסה.

לאור דברים אלו, נוכל להתבונן בדבריו הנשגבים של מרן הראי"ה קוק זצ"ל, בספר עולת ראיה חלק א, על ענייני פורים בדיבור המתחיל מגילה⁹:

"וגמל – 'אעלך גם עלה'¹⁰, סימן טהרה הפנימי, שחזירתו לטהרה תלויה בעליית כל הירודים, שהוא למעלה מחזיר, העתיד להחזיר לטהרתו מצד עצמו לבדו, מצד סימן טהרה החיצוני שבו".

והיינו, שרבינו בחי"ל¹¹ הביא מדרש שלעתיד לבוא החזיר 'יחזור' אלינו, וביאר שכח החזיר יתוקן, ולא רק שלא יצער את ישראל, אלא שיסייע בידינו, עיין שם. ולומד מכאן מרן הרב זצ"ל, שאם החזיר, שהפנימיות שלנו מקולקלת, עתיד להגיע לתיקונו, כל שכן וקל וחומר שגם הגמל, שהפנימיות שלו טובה יותר, שעוד יגיע לתיקונו, במהרה בימינו.

לנו סימנים, אין אלה סימנים פרטיים חיצוניים, אלא סימנים השייכים לגופו של הדבר. יש ערך של טומאה וטהרה בגופם של הסימנים. יש חילוק בצורת החיוניות האלוהית של בעלי החיים השונים, וחיוניות זו מתגלה בגוף. בפעולת העלאת הגרה מתגלגלת בצורה מסוימת כל המערכת הפיסיולוגית של בעל החיים: העצבים הגידים והורידים, כמו כן הפרסת הפרסה היא חילוק במבנה הגופני החיוני. **סימנים אלה הינם מהותיים ועצמיים, ובהם מונחת הטהרה, בהם מתגלה החיוניות המיוחדת של בעל החיים.** כן הוא לגבי סנפיר וקשקשת. זהו ענינה של תורה להודיע לנו עובדה זו שהיא בסוד ה'. סנפיר וקשקשת שייכים לצורת בנין הדג בטהרתו. 'יגדיל תורה ויאדיר'".

אם סימני הטהרה היו 'סימני היכר' בלבד, באמת לא היה צורך לכתוב את הסנפירים. אלא שסימני הטהרה הם סימנים מהותיים: הטהרה של בעל החיים מתגלה בצורת הגוף שלו, ולכן התורה לימדה שהטהרה של הדג מתגלה גם בסנפיר וגם בקשקשת.

דברי רבינו מקורם בפירושו של הגאון הרב יחזקאל אברמסקי על תוספתא הנקרא 'חזון יחזקאל'⁷, ושם אכן כתב בפירוש שדברים אלו הם בניגוד לדברי הרמב"ם הנ"ל במורה נבוכים.

אמנם, נראה שאין סתירה בין הדברים: הרמב"ם כתב שאין קיום או היעדר הסימנים סיבת ההיתר. והיינו שזה דבר פשוט שהפרסה השסועה לא הופכת את הבהמה לטובה יותר, וזה דבר שאין מי שיחלוק עליו. מבחינה זו, הסימנים אינם אלא 'סימני היכר'. מה שביארו הגר"י אברמסקי ורבינו הוא שהטהרה **מתגלית** בסימנים, אבל ודאי שאינה נגרמת על ידם, וכמבואר.

מה המשמעות של אמירה זו, שהטהרה מתגלה בסימנים? מצאנו במדרש שוחר טוב⁸:

"את החזיר כי מפריס פרסה הוא' מה החזיר פורס טלפיו, כלומר: ראו שאני טהור, כך עשו הרשע גונב וגזל וחומס, ומראה כאילו הם דינים של אמת".

כאמור, לחזיר יש פרסה שסועה, אך אינו מעלה גרה. יש לו את סימן הטהרה חיצוני, אך חסר לו את סימן הטהרה הפנימי. הוא מבטא אנשים שמבינים את הנכון והטוב

7	חולין ג, ז.	9	עמ' תע"ד במהדורה החדשה.
8	תהילים מזמור פ. וראה גם במדרש רבה שמיני פרשה י"ג.	10	בראשית מ"ו, ד. במילים 'גם עלה' מסתתרת המילה 'גמל', ראה ברכות נ"ו.
		11	ויקרא י"א, ד.